

7. Макаренко А. Б. Медицина и экология: экосистемы // Там же. — № 2. — С. 235-239.

8. *Pyrolizidine alkaloids from Echium setosum and Echium vulgare* / A. El-Sharly, T. Sarg, A. Ateya et al. // J. Nat. Prod. — 1996. — Vol. 59, N 3. — P. 310-313.

9. Поляков В. В., Адекенов С. М. Новые отечественные фитопрепара-

ты из тополя бальзамического // Матер. XII международного симпозиума «Нетрадиционное растениеводство, энтомология, экология и здоровье». — Симферополь, 2003. — С. 616.

10. Антипаразитарная активность эфирных масел разных видов полыни флоры Азербайджана / Р. Э. Чобанов, А. Н. Алескерова, С. В. Серкерова и др. // Там же. — С. 459-461.

11. Отурина И. П., Кобечинская В. Г., Мельниченко Е. Г. Практическое использование природных сапонинов для борьбы с грибами-паразитами растений // Там же. — С. 600-601.

12. Макаренко О. Б. Створення агрофітоценозів з горіхом волоським // Там же. — С. 491-492.

УДК 616.12-008.331.1-07:616.12-009.7

С. А. Тихонова

ПАРАМЕТРИ ВАРІАБЕЛЬНОСТІ СЕРЦЕВОГО РИТМУ В ОСІБ МОЛОДОГО ВІКУ ЗАЛЕЖНО ВІД УСПАДКОВАНОЇ СХИЛЬНОСТІ ДО ГІПЕРТОНІЧНОЇ ХВОРОБИ

Одеський державний медичний університет

Вступ

Варіабельність серцевого ритму (BCP) — одна з фундаментальних фізіологічних властивостей організму. Вона характеризує стан регуляторних процесів в організмі, надає інформацію, важливу для діагностики, прогнозування, лікування та запобігання хворобам [1; 2]. Методами BCP оцінюється в цілому потужність енергетичного спектра нейрогуморальної регуляції, її стресова стійкість, співвідношення формуючих її елементів, фізіологічні реакції вегетативної системи у відповідь на стрес [3–5].

Одним з актуальних аспектів пошуку є використання методик BCP для вивчення порушень функції вегетативної нервової системи у механізмах розвитку захворювань [2; 5; 6]. Роль цієї системи в розвитку й прогресуванні гіпертонічної хвороби (ГХ) привертає увагу багатьох дослідників [7–9]. Відповідь на питання, чи є збільшення симпатоадреналової активності у хворих на ГХ первинним або вторинним, можна знайти після проведення тривалих проспективних досліджень серед нормотензивних суб'єктів з висо-

ким ризиком розвитку артеріальної гіпертензії (АГ) [9].

Мета дослідження — вивчення параметрів BCP в осіб молодого віку залежно від успадкованої схильності до ГХ (УСГХ).

Матеріали та методи дослідження

Обстежено 112 чоловіків віком від 16 до 30 років. Перша група — 20 практично здорових осіб, які не мали УСГХ, друга — 46 пацієнтів з епізодичним підвищенням артеріального тиску (АТ) й УСГХ, які мали двох або більше родичів першого ступеня спорідненості з ГХ. До третьої групи увійшло 46 чоловіків з транзиторною АГ без УСГХ. Симптоматична АГ була виключена в усіх обстежених. Клінічна характеристика пацієнтів надана в табл. 1. Згідно з наведеними даними групи були порівняні за віком, індексом маси тіла (ІМТ), а 2-га та 3-тя групи — за тривалістю захворювання та ступенем підвищення АТ.

Вивчення BCP проводилося за стандартним протоколом [1] апаратом Cardio Tens-01 (Meditech, Угорщина). Визначалися статистичні параметри і спектральні характеристики BCP під

час добового та 5-хвилинного запису ЕКГ. Для інтерпретації результатів використовували дані [1–4] щодо фізіологічних корелятив показників BCP (табл. 2).

Отримані результати опрацьовані методами варіаційної статистики за допомогою програми Excel. Результати наведені у вигляді середнього арифметичного (M) та стандартного відхилення ($\pm$ SD). Для оцінки вірогідності різниці між показниками використовували t-критерій Стьюдента.

Результати дослідження та їх обговорення

Надані результати статистичного аналізу добового запису BCP (табл. 3) демонструють відсутність вірогідної різниці в показниках, які характеризують загальну потужність коливань, гуморальну регуляцію активності центральних осциляторів (SDNN, SDANN, SDNN ind.) у здорових осіб (1-ша група) та у пацієнтів із транзиторним підвищенням АТ (2-га і 3-тя група). Вірогідна різниця визначена тільки щодо параметрів, які характеризують парасимпатичну активність (pNN50, HVRTI). Найменшими значення цих показників були у пацієнтів без

УСГХ (3-тя група), тобто у них визначено зниження парасимпатичних впливів на ВСР.

За результатами спектрального аналізу (табл. 3) вірогідної різниці частотних характеристик ВСР у здорових осіб та у пацієнтів з УСГХ (2-га група) в стані спокою та при добовому запису ЕКГ не визначено. В обстежених 3-ї групи відзначено вірогідно менші значення загального спектра частот, від-

носне переважання низькочастотної компоненти коливань (LF, %) у стані спокою та протягом доби, тенденція до збільшення співвідношення LF/HF порівняно зі здоровими, що свідчить про перевагу симпатичної активності в модуляціях серцевого ритму [1–4]. При цьому кількість пацієнтів з переважанням симпатичних впливів на ВСР (значення співвідношення LF/HF було більшим, ніж

у здорових осіб, на 2 SD) дорівнювала 71 % в 3-й групі, 27 % — в 2-й.

Висновки

1. Аналіз ВСР необхідно використовувати в комплексному обстеженні осіб молодого віку з транзиторним підвищенням АТ для визначення типу вегетативної регуляції серцевої діяльності та вибору тактики корекції вегетативних порушень.

Таблиця 1

Клінічна характеристика пацієнтів різних груп спостереження

Показник	1-ша група — здорові, n=20	2-га група — з УСГХ, n=46	3-тя група — без УСГХ, n=46
Вік, роки	23,0±5,1	21,9±3,8	23,4±4,5
ІМТ, кг/м ²	23,5±2,0	23,8±2,5	24,6±3,2
Надлишкова маса (ІМТ 26–29 кг/м ²), % осіб	–	18	20
Дефіцит маси (ІМТ ≤ 18 кг/м ²), % осіб	–	2	2
Площа поверхні тіла (ППТ), м ²	1,84±0,10	1,87±0,10	1,83±0,10
Тривалість захворювання, роки	–	1,3±0,7	1,5±1,2
Рівень АТ за даними добового моніторингу, % осіб:			
нормальний	100	46	36
високий нормальний	–	16	17
гранична АГ	–	38	47

Таблиця 2

Фізіологічна інтерпретація показників ВСР

Показник	Характеристика	Фізіологічне значення
Статистичний аналіз		
SDNN, мс	Стандартне відхилення середніх RR-інтервалів	Загальна потужність коливань
SDANN, мс	Стандартне відхилення середніх RR-інтервалів на всіх 5-хвилинних сегментах для всього ЕКГ-запису	Гуморальна регуляція активності центральних осциляторів
SDNN ind, мс	Середнє значення стандартних відхилень RR-інтервалів для всіх 5-хвилинних сегментів всього запису	Симпато-парасимпатична модуляція
RMSSD, мс	Корінь квадратний з середнього значення суми квадратів різниць між сусідніми RR-інтервалами	Парасимпатична активність
pNN50, %	% пар сусідніх RR-інтервалів, які відрізняються більш ніж на 50 мс	Парасимпатична активність
HRVTI	Триангулярний індекс	Парасимпатична активність
Спектральний аналіз		
TP, мс	Загальна потужність	Симпато-парасимпатична модуляція
LF, мс ²	Потужність коливань низької частоти	Симпато-парасимпатична модуляція барорефлекторної природи
LFвідн., %	Відносна симпатична активність (за Н. Б. Хаспековою, 1996 [4])	Відносна симпатична активність
HF, мс ²	Потужність коливань високої частоти	Парасимпатична активність
HFвідн., %	Відносна парасимпатична активність [4]	Відносна парасимпатична активність
LF/HF	Відношення LF/HF	Симпатоадреналовий баланс

Величини статистичного аналізу добового запису та параметри спектрального аналізу ВСР у пацієнтів різних груп

Показник	1-ша група — здорові, n=20	2-га група — з УСГХ, n=46	P ₁₋₂	3-тя група — без УСГХ, n = 46	P ₁₋₃	P ₂₋₃
Статистичний аналіз добового запису ВСР						
SDNN, mc	194±36	207±51	>0,05	191±50	>0,05	>0,05
SDANN, mc	212±62	209±68	>0,05	251±105	>0,05	>0,05
SDNN ind.	84±21	77±22	>0,05	101±49	>0,05	>0,05
RMSSD	56±15	48±16	>0,05	45±6	>0,05	>0,05
pNN50	22,3±6,5	17,3±7,7	>0,05	14,6±3,6	<0,05	>0,05
HRVTI	49±11	46±10	>0,05	36±6	<0,05	>0,05
Спектральний аналіз ВСР, 5-хвилинний запис (спокій, лежачи на спині)						
TP, mc ²	18218±9535	8898±6604	>0,05	2880±1423	<0,05	<0,05
LF, mc ²	2726±1508	1544±875	>0,05	1485±1240	>0,05	>0,05
LF, %	15	18		51		
HF, mc ²	3362±1508	1817±1450	>0,05	872±671	<0,05	>0,05
HF, %	19	21		30		
LF/HF	1,1±0,4	1,6±0,9	>0,05	1,8±0,3	>0,05	>0,05
Спектральний аналіз ВСР, 24 год						
TP, mc ²	12545±8219	6178±2345	>0,05	5331±775	<0,05	<0,05
LF, mc ²	2097±969	1601±343	>0,05	1749±402	>0,05	>0,05
LF, %	17	26		33		
HF, mc ²	1409±615	1113±662	>0,05	761±238	<0,05	>0,05
HF, %	11	18		14		
LF/HF	1,6±0,4	2,2±0,9	>0,05	2,8±0,6	>0,05	>0,05

2. У 71 % осіб молодого віку без успадкованої схильності до ГХ з епізодичним підвищенням АТ й у 27 % з успадкованою схильністю до ГХ визначається порушення симпто-вагусного балансу за рахунок відносного переважання симпатичних впливів, що може свідчити про різницю та неоднорідність механізмів формування гіпертензивного фенотипу серед цих категорій пацієнтів.

3. У 73 % осіб з транзиторною АГ та позитивним сімейним анамнезом щодо ГХ симптоадреналова активність не є переважачим механізмом у формуванні гіпертензивного синдрому.

4. Для переконливої оцінки ролі симптоадреналової активності в розвитку ГХ необхідно збільшити кількість спостережень та оцінити відтворюваність отриманих результатів.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Heart rate variability. Standards of measurement, physiological interpretation, and clinical use.* Task Force of The European Society of Cardiology and The North American Society of Pacing and Electrophysiology (Membership of the Task Force listed in the Appendix) // *European Heart J.* — 1996. — Vol. 7. — P. 354-381.

2. *Михайлов В. М.* Вариабельность ритма сердца: опыт практического применения метода: Изд. второе, перераб. и дополн. — Иван. гос. мед. академия, 2002. — 290 с.

3. *Relationship between spectral components of cardiovascular variabilities and direct measures of muscle sympathetic nerve activity in humans* / M. Pagani, N. Montano, A. Porta et al. // *Circulation.* — 1997. — Vol. 95. — P. 1441-1448.

4. *Пивовар С. Н., Рудык Ю. С., Горб Ю. Г.* Методологические подходы к оценке тонууса отделов вегетативной нервной системы // Анализ вариабельности ритма сердца в клинической практике: Материалы 1-й

международной научн.-практ. конф. (Киев, 24–25 октября 2002 г.). — К.: ИПЦ «Алкон», 2002. — С. 96-98.

5. *Селивоненко С. В.* Спектральный анализ сердечного ритма как показатель вегетативной регуляции сердечно-сосудистой системы // *Тер. архив.* — 2002. — № 1. — С. 59-61.

6. *Valimaki I., Rantonen T.* Spectral analysis of heart rate and blood pressure variability // *Clin. Perinatol.* — 1999. — Dec. — Vol. 26 (4). — P. 967-980.

7. *Vannucchi P. L., Cipriani M., Montigiani A.* Blood pressure and heart rate relationship in normotensive and hypertensive subjects // *Angiology.* — 1993. — Vol. 44 (2). — P. 146-151.

8. *Миронов В. А., Миронова Т. Ф., Саночкин А. В.* Вариабельность сердечного ритма при гипертонической болезни // *Вестн. аритмологии.* — 1999. — № 3. — С. 41-48.

9. *Спектральный анализ частоты сердечных сокращений у больных эссенциальной артериальной гипертензией* / О. Д. Остроумова, В. И. Мамаев, М. В. Нестерова и др. // *Рос. кардиол. журнал.* — 2000. — № 6 (26). — С. 60-64.

